

Nevenka Nedeljković

GENEALOŠKI METOD U IZUČAVANJU POREKLA I KRETANJA STANOVNIŠTVA

Ako poreklo i kretanje stanovništva posmatramo u svetlu etničkih procesa koji se odvijaju na određenoj teritoriji, neminovno polazimo od pojedinaca kao istovremenog subjekta i objekta datih istorijskih i ukupnih društvenih zbivanja. Antropogeografski metod, kojim se najčešće ispituje poreklo i kretanje stanovništva, stavlja u istraživačko polje čoveka kao jedinku, ali ga u centar istraživanja postavlja tek geneološki metod.

Nedovoljno korišćen u našoj etnološkoj literaturi, genealoški metod zahteva egzaktnost u beleženju svakog podatka, i tek tada pruža višestruke mogućnosti za analizu terenski prikupljene gradje. Ne razmatrajući u ovom radu zašto genealoški metod nije dovoljno dosad primenjivan, želimo, uz najkraće etimološke i istorijske napomene, da istaknemo njegov značaj i prednosti pri izučavanju porekla i kretanja stanovništva.

Rad je zasnovan na genealoškim materijalima prikupljenim u selima Rudničkog Pomoravlja u leto 1981. godine za potrebe magistarskog rada o naseljima i poreklu stanovništva Rudničkog Pomoravlja.

Grčka reč genealogija (grčki), opšteprihvaćena u svom izvornom obliku (la g^{éné}alogie - fran., die Genealogie - nem., Genealogy - engl., genealogija - rus., genealogija - polj., genealogija - s.-h.), kovanica je od reči genos - rod, poreklo, pokolenje i logos - reč, nauka, a označava zapisivanje predstavnika bilo koga roda po pokolenjima, što, prema Skoku, odgovara našoj prevedenici rodoslovlje.¹ Za glagolski oblik genealogigeo ove grčke reči nemamo odgovarajući izraz u našem jeziku, već ga prevodimo opisno: sastavljati rodoslove.

Pisanje genealogija ima dugu tradiciju, koja se proteže sve do Biblije. Poznate su i genealogije careva, velikodostojnika i mitskih heroja još od antičkog perioda, a posebni značaj imale su genealogije u srednjem veku, što je nesumnjivo povezano sa ustanovljenjem staleških privilegija vladajućih slojeva.

U petnaestom veku javljaju se i genealoški priručnici po kojima se izrađuju rodoslovi u obliku tablice ili stabla sa upisanim članovima osnovnih i pobočnih grana roda i njihovim bračnim vezama.

Nevenka Nedeljković

Kao pomoćna istorijska grana rodoslovi počinju da se koriste od 17-18. veka, a 1895. godine u Peterburgu se osniva Rusko genealoško društvo, a u Moskvi 1904. Istorijsko rodoslovno društvo.²

Ne odstupajući od opšteg razvojnog toka genealogija, i na tlu naše zemlje beleže se u srednjem veku i kasnije genealogije vladajućih slojeva, često iscrtavane i po zidovima manastira, iz čega su nastale mnoge monumentalne kompozicije srpske srednjovekovne umetnosti, kakva je gračanička loza Nemanjića iz XIV veka.³ Po navodima Dragoljuba Pavlovića: "Prvi rodoslovi nastali su krajem XIV veka i proširivani su sve više. Za vreme ropstva pod Turcima rodoslovi sve više koriste narodnu tradiciju, tako da najmladji, Tronoški rodoslov, pisan 1791. godine, predstavlja ustvari istoriju pisanu na osnovu narodne tradicije i starijih istorijskih izvora, sa mnogo književnih kvaliteta (Lj. Stojanović, Stari srpski rodoslovi i letopisi, 1927;"⁴). Značaj genealogija kao istorijskog izvora početkom ovoga veka naglašavaju i istoričari.⁵

Više od dvadeset godina, za svetsku naučnu misao genealogije nemaju samo praktični značaj, već se sve više koriste za naučne analize, postajući tako pomoćnom granom mnogih društvenih i prirodnih nauka. Na osnovu veoma bogate genealoške literature, francuski naučnici naročitu pažnju posvećuju istoriji i metodologiji genealogije, koju primenjuju u demografiji, sociologiji i posebno u istraživanju istorije porodice, ističući značaj genealoških karata, dosijea i tablica.⁶ I sada, iz nedelje u nedelju, na primer, list "Le monde dimanche" donosi redovnu rubriku "Genealogija".

U SAD genealogije spadaju u posebne tehnike pri istraživanju kulture,⁷ istorijske demografije,⁸ i socijalne lingvistike.⁹

U Sovjetskom Savezu je genealogija je vrlo razvijena pomoćna istorijska grana,¹⁰ a u Poljskoj se njome služe socijalni psiholozi, demografi i posebno oni koji ispituju odnos socijalnog i biološkog u strukturi ličnosti.¹¹

I pored ovako široke primene genealogije u mnogim naučnim disciplinama u svetu, u našoj zemlji ona još nije odgovarajuće prihvaćena kao metod. To je utoliko čudnije što imamo veoma bogate arhive kojima se genealogije dopunjuju i proveravaju, kao i očuvanu usmenu tradiciju o životu predaka, sa naglašenom željom da se preda mladjim generacijama.

U našoj etnološkoj literaturi, koliko nam je poznato, Zlata

Dolinar je znalački objasnila koliko su genealogije neophodne u istraživanju srodstva, navodeći uputstva i objašnjenja za beleženje genealogija,¹² dok je Vera St. Erlich pisala o genealoškom metodu kao jednoj od posebnih ili "naročitih", kako ih ona zove, terenskih tehnika, navodeći da se upotrebljava za otkrivanje rodovske organizacije.¹³

Pri ispitivanju Rudničkog Pomoravlja u leto 1981, godine, ukazala se neodložna potreba da se ustaljeno terensko prikupljanje gradje, neophodne za istraživanje kretanja i porekla stanovništva, prilagodi savremenom trenutku društvenog razvoja naše zemlje i uskladi sa zahtevima najnovijih tokova etnološke nauke, koji prevazilaze mogućnost dosadašnjeg načina rada na ovom području.

Etnografski milje sa kojim se danas etnolog susreće na terenu u mnogo se razlikuje od onoga pre osamdeset godina, kada su zasnovana i pokrenuta istraživanja naselja i porekla stanovništva. U periodu od osamdeset godina došlo je do raznovrsnih etničkih procesa, sažimanja i višeznačnog ujednačavanja kultura različitih društvenih i istorijskih nasledja, koji se neminovno odvijaju dugogodišnjom vezanošću raznorodnog stanovništva za određenu teritoriju, a koji ranije nisu bili ni na pomolu pa nisu ni mogla da budu obuhvaćena istraživanjem. Stoga, antropogeografski metod, nezaobilazan u vreme snažnog delovanja prirodnih činilaca na sve vidove života i kulture određenog stanovništva, svodjenjem upravo tih činilaca danas na manju meru, uz iskrsavanje novijih etničkih i društvenih kretanja, treba da bude dopunjen da bi dao zadovoljavajuće rezultate.

Otuda smo dodatna istraživanja pokušali da izvršimo genealoškim metodom. Beleženjem što potpunijih genealogija, u koje smo unosili sve muške i ženske potomke, sa što tačnijim podacima o datumima njihova rođenja i smrti, mestu boravka, mestu udaje ženskog potomka i mestu iz koga su supruge muških potomaka, kao i pojave domazetstva i zadružnih porodica, uspeli smo da prikupimo deo gradje za koju su inače potrebni veoma obimni upitnici.

Na osnovu prethodno prikupljenog arhivskog materijala (tefteri arački, čibučki i spahijskih prihoda kao i popis stanovništva iz 1863. i 1865. godine u Arhivu Srbije), opredelili smo se za porodice ili familije koje treba u prvom krugu genealoški beležiti. Pre svega beležene su na ovom tlu starije porodice, čiji smo kontinuitet i prisustvo mogli da pratimo i proveravamo u arhivskoj gradji,

Nevenka Nedeljković

što je omogućavalo duži vremenski kontinuitet u posmatranju porodica.

Radi ilustracije navodimo nekoliko primera. U selu Katrzi nedaleko od Mrčajevaca, najbrojnija familija (ovde pod familijom podrazumevamo srodnička domaćinstva a ne pojedinačnu porodicu) su Spasovići. Prema kazivanju Milutina Spasovića (r. 1906.), sastavili smo genealogiju Spasovića. Popisali smo tako sve članove familije Spasovića koji žive u Katrzi i van nje, iz čega je izranjala struktura pojedinih porodica po generacijama, njihova dinamika kao i ženidbeno-udadbene veze.

Priču o Spasovićima Milutin je ovako započeo: "U Katrgu je prvi od naših došao Spaso. Bežeći pred Turcima, sklonio se u grmlje kod Morave, a kad je potera prestala da ga goni on se u Katrzi nastanio. Imao je tri sina: Jovana, Nenada i Petra."

U tefteru aradžkom iz 1831. godine, pod rednim brojem 13 stoji:

Nenad Spasojević	1	1	29
Petar brat	1	1	22
Jovan brat		1	15

(Prva kolona cifara označava oženjene, druga poreske obveznike starije od sedam godina, treća kolona godine starosti).

U aradžkom tefteru iz 1832. godine stoji:

14. Nenad Spasojević	1	1	30
<hr/>			
15. Petar Spasojević	1	1	23
Jovan brat mu		1	16
Sreten si mu			1

Pronalaskom sva tri Spasova sina u tefterima iz 1831. i 1832. godine proveravamo genealogiju, utvrđujemo kontinuitet familije Spasovića u Katrzi zasigurno od toga perioda, a na osnovu godina starosti sinova i aproksimativno vreme doseljavanja rodonačelnika.

Drugi primer je iz sela Stančića kod Čačka. Genealogiju familije Petrovića iz ovoga sela sastavio je Vladimir Tošić iz Mrčajevaca, po kazivanju Tasa Petrovića koji je četvrto koleno. Petar zvani Veliki r. oko 1770. došao je u Stančiće iz Bosne. Imao je sina Ivana, koji je bio jedan od ustanika u Takovu 1815. godine. Ivan je imao Vula, Živana i Djordja. U tefteru iz 1831. godine

Geneološki metod... ES-EDS IV(1982), 301(497.11)

nalazimo:

"24. Ivan Petrović	1	1	47
Vučić sin mu		1	12
Djordje sin mu			4
<hr/>			
25. Živani Petrović	1	1	45
Petar sin			4

Kao i u prethodnom primeru i ovde je jasno utvrđeno prisustvo porodice Petrović u Stančićima od početka prošlog veka, što potvrđuju i kasniji popisi.

Još je karakterističniji primer porodice Podgoraca u Oplaniću kod Kraljeva. Kazivač Milun Podgorac (r. 1902.), koji je uspevao da veoma precizno odgovori na svako postavljeno pitanje, te je bio jedan od najboljih kazivača koje smo u Rudničkom Pomoravlju upoznali, ovako je započeo kazivanje o svojoj porodici: "Čuo sam da je postojao Djoka, da je došao iz Podgorice, ali ne znam da li je došao sam ili sa porodicom. Djoko je imao Igrutina, Dragutina i Miloša."

U aračkom teftaru iz godine 1831. stoji:

"13. Djoko Dragutinović	0	1	64
Igrutin sin mu	1	1	32
Dragutin --"	1	1	27
Miloje --"		1	21
Timotije --"		1	17"

Iz teftara vidimo da je 1831. godine, a to potvrđuje i teftar iz 1832, u Oplaniću živio Djoko Dragutinović, da je imao sinove Igrutina - od koga su današnji Igrutinovići, Dragutina - od koga su Dragutinovići, Miloja - od koga su Milojevići, koji su svi rod sa Podgorcima, budući da je rodonačelnik Djoko smatran i nazivan Podgorcem. U teftaru se pominje i Timotije, Djokov sin, za koga kazivač nije znao. Tu se pomalja na videlo pojava česta za kazivače rodoslova. Neretko se događa da kazivač ne zna za rano umrlog pretka, pogotovu pobočnog, za onoga ko nije imao poroda, mlad se odselio, ili za potomke onoga ženskog pretka koji se udao van sela, naročito ako je mesto udaljeno.

Nevenka Nedeljković

Ovim primerima, koji se malo razlikuju od ostalih, koje smo mogli da navedemo, želeli smo da pokažemo kako se u istraživanju porekla stanovništva, uporedjenjem arhivske gradje i zapisivanjem kazivanja genealogija čitavih familija, zasigurno utvrđuje kontinuitet prisustva odredjenih porodica na posmatranom tlu. U ovom slučaju, u vremenskom trajanju od oko dva veka.

Kad se ovome doda da se iz ovako uradjenih genealogija može sagledati brojnost i vrsta porodica (domaćinstava) koje žive u selu i van njega, dinamika i pokretljivost porodica, endogamnost ili egzogamnost njena, te svi srodnički i, delimično, nesrodnički odnosi, kao i stepen srodjenosti familije sa ostalim familijama u selu i srodnički nazivi i antroponomija¹⁴ - jasno je kolik je značaj primene genealoškog metoda u izučavanju porekla i razvitka stanovništva.

Imajući to u vidu, slobodni smo da kažemo da je genealoški metod ne samo neophodan, već i najsvrsishodniji u istraživanju porekla i kretanja stanovništva, te verujemo da će i u našem daljem radu imati sve širu primenu.

Napomene

- 1 Petar Skok; Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knj. III, Zagreb, 1973, sv. rod.
- 2 Boljšaja sovjetska enciklopedija, tom VI, Moskva, 1971, s.v. genealogija.
- 3 Desanka Milošević, Srbi svetitelji u starom srpskom slikarstvu, O Srbijaku, Beograd, 1970, 200-201.
- 4 Dragoljub Pavlović i Radmila Marinković, Iz naše književnosti feudalnog doba, Sarajevo 1959, 361.
- 5 Ferdo Šišić, Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji, Vijesnik Hrvatskog arheološkog društva, nova serija XIII, 1913-1914.
- 6 N.A. Saboljeva, Nekatorije aspekti metodiki genealogičeskih isljedovanja v sovremenoj francuskoj literature, Istorija i genealogija, Moskva 1977, 274.
- 7 George P. Murdock, Outline of Cultural Materials, New Haven 1967, 3, 11.
- 8 Joel M. Halpern: Demographic and Social Change in the Village of Orašac, Selected Papers on a Serbian Village: Social Structure as Reflected by History, Demography and Oral Tradition ed. B.K. Halpern and J.M. Halpern, Résearch Report No 17, University of Mass., Amherst 1977, 37.

- 9 Barbara Kerewsky Halpern: Genealogy as Genre, Selected. Papers, Amherst 1977, 141.
- 10 N.I. Pavlenko, predgovor knjizi "Istorija i genealogija", Moskva, 1977, 3.
- 11 O.M. Medjuševskaja, Genealogičeskije isljedovanija poljskih istorikov (u knjizi "Istorija i Genealogija"), Moskva 1977, 266.
- 12 Zlata Dolinar: Sredstvo i rodoslovi, Glasnik Etnografskog instituta SANU XXII, Beograd 1973, 199-210.
- 13 Vera St. Erlich, U društvu s čovjekom, Zagreb 1978, 370.
- 14 V.B. Kobrin, Genealogija i antroponimika (u knjizi "Istorija i genealogija"), Moskva 1977, 80-115.